

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, ilk olarak Kaliforniya Devlet Üniversitesi, Fresno'daki Ermeni Çalışmaları Programı tarafından 22-23 Eylül 2017 tarihinde düzenlenen "Armenians, Greeks, and Kurds: A People's History of the Ottoman Empire" [Ermeniler, Rumlar ve Kürtler: Halkların Osmanlı İmparatorluğu Tarihi] başlıklı konferansta sunulan beş makaleden oluşmaktadır.

İngilizce metinde geçen yerlerin bugünkü isimlerinden belirlenebilenler köşeli parantez içinde verildi. Osmanlı-Türkiye bağlamındaki Ermenice soyadların bitimindeki ekler "-yan", diğerleri "-ian" olarak yazıldı. Kişi, atıfta bulunulan bir eser sahibiyse soyadı eserdeki gibi kullanıldı. Ermenice kelimelerin transliterasyonu -ç, -ş, -ğ gibi Türkçe karakterler de kullanılarak Türkçe okunuşuna en yakın şekilde verilmeye gayret edildi. Hangi Ermenice karakterin hangi Türkçe karaktere denk geldiğini gösteren bir transliterasyon tablosu kitabın sonuna eklendi.

Yayınevi tarafından eklenen dipnotlar "*" işaretiyle gösterildi.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

GEÇ DÖNEM
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
ERMENİLER VE KÜRTLER

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UŖU 314

Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda
Ermeniler ve Kürtler
Armenians and Kurds in the Late Ottoman Empire

Derleyenler
Ümit Kurt, Ara Sarafian

Çeviri
Çağdaş Sümer

Yayıma Hazırlayan
Ohannes Kılıçdağı

Kapak Tasarımı
Melisa Arsenyan

Kapak Fotoğrafi
Kürt düğünü, Van Bölgesi. Ermeniler ve Kürtler bir arada poz veriyor.
Dimitri Yermakov (1846-1916)

© 2024, Ümit Kurt, Ara Sarafian © 2024, Aras Yayıncılık
ISBN 9786257460552

Baskı
Vizyon Basımevi: Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad.
No:1/Z Beylikdüzü-İstanbul Tel: (212) 671 61 51 / Sertifika No: 52098

Aralık 2024, İstanbul

GEÇ DÖNEM
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
ERMENİLER VE KÜRTLER

DERLEYENLER
ÜMİT KURT ve ARA SARAFIAN

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
ÇAĞDAŞ SÜMER

İçindekiler

Giriş	7
Osmanlı Kilikyası'nda Dağlar, Ovalar ve Kitleseİ Şiddet.....	13
<i>Owen Miller</i>	
Barış İÇinde Bir Arada Yaşamın Çöküşü: 1895 Antep Ermeni Katliamları ..	59
<i>Ümit Kurt</i>	
Akhtamar Katolikosluğu'nun Çöküşünün Ardından: Son Akhtamar Katolikosu II. Khaçadur'un 1895 Van Katliamına Dair Raporu	87
<i>Emre Can Dağlıoğlu</i>	
Sıradan Kürtlerin Sesleri Gelecek Kuşakların Muazzam Küçümsemesinden Kurtarılabılır mı? Kürt Tarih yazımları İÇin Bir Gündem Önerisi.....	103
<i>Nilay Özkök-Gündoğan</i>	
Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda İdeolojiler, Paradokslar ve Fedailer: Ermeni Devrimci Hareketinin (1890-1896) Çalışılmasında Tarih yazımına Dair Güçlükler ve Metodolojik Sorunlar	125
<i>Varak Ketsemanian</i>	
Transliterasyon Tablosu	169
Katkı Sunanlar	171
Dizin.....	174

Giriş

Bu kitap Osmanlı İmparatorluğu'ndaki modern Ermeni tarihine ve bölgesel tarihe dair kavrayışımız için yeni araştırma ve çözümleme mecraları sunan makalelerden oluşan bir derlemedir. Bu beş özgün makale ilk olarak Kaliforniya Devlet Üniversitesi, Fresno'daki Ermeni Çalışmaları Programı tarafından 22-23 Eylül 2017 tarihinde düzenlenen "Armenians, Greeks, and Kurds: A People's History of the Ottoman Empire" [Ermeniler, Rumlar ve Kürtler: Halkların Osmanlı İmparatorluğu Tarihi] başlıklı konferansta sunulmuştu.*

İlk üç makale, 1895-96 Hamidiye katliamlarına odaklanan mikro ya da yerel tarih çalışmalarıdır. Kilikya, Antep ve Van Gölü'ndeki Akhtamar Katolikosluğu'na bağlı piskoposluklarda yaşanan Hamidiye katliamlarını daha iyi açıklamak için, on yıllara yayılmış önemli toplumsal değişimlerin izini sürmektedir. Bu makaleler, bir dizi birincil kaynağın özenli bir okumasına dayanmaktadır ve içlerinden ikisi,

* Bu konferans Kaliforniya Devlet Üniversitesi, Fresno'daki Ermeni Çalışmaları Programı Berberian Koordinatörü Prof. Barlow Der Mugrdechian ile Ümit Kurt tarafından organize edilmişti. Konferansta sunulan çok sayıda tebliğ bu kitapta yayımlanamadı, çünkü başka projelerin (örneğin tezlerin, makale derlemelerinin vs.) bir parçasıydılar. Konferansın tam programı şöyleydi: Emre Can Dağlıoğlu (Clark University) "Intra-Imperial Space and Anti-Armenian Violence in the Ottoman Empire: The Akhtamar Catholicos Khatchadur III and the 1895 Van Massacre"; Varak Ketsemanian (Princeton University) "The Armenian Revolutionary Movement between Ideologies and Paradoxes: A Case Study of the Hunchakian Party Program (1890-1896)"; Ümit Kurt (Harvard University) "The Breakdown of a Previously Peaceful Coexistence: The Aintab Armenian Massacres of 1895"; Nilay Özok-Gündoğan (Florida State University) "Can One Save the Voices of the 'Ordinary' Kurds from 'the Enormous Condescension of Posterity?' Thoughts on Writing the Social History of the Kurds in the Ottoman Empire"; Janet Klein (University of Akron) "Armenian Minorityhood in Ottoman and Russian History and Historiography?"; Uğur Z. Peçe (Harvard University) "From Ballot-boxes to Barracks: Votes, Institutions, and Post-election Coups"; David Gutman (Manhattanville College) "The Sojourners of Harput (Kharpert): At the Intersection of the Local, the Imperial, and the Global"; and Owen Miller (Union College) "Uplands, Lowlands, and Mass Violence in Ottoman Cilicia."

Hamidiye katliamlarının basitçe Osmanlı Devleti ile Ermeni siyasi aktivistleri ve devrimcileri arasında yaşanan kanlı çatışmalarla ilgili bir mesele olduğuna dair geleneksel açıklamaların ötesine geçen analizleriyle, Ermeni materyallerinden kapsamlı bir şekilde yararlanmaktadır.

Owen Miller, “Osmanlı Kilikyası’nda Dağlar, Ovalar ve Kitle-sel Şiddet” başlığını taşıyan ilk makalede, özellikle Zeytun bölgesine odaklanarak Osmanlı Kilikyası’na bakmaktadır. Miller, Müslüman sığınmacı ve göçmenlerin 19. yy.’da bölgeye yerleştirilmelerinin, (ağır-lıklı olarak) Ermeni Zeytun bölgesi üzerinde olumsuz bir etkide bulunduğunu ileri sürmektedir. Bunu izleyen, özellikle de tarımsal arazilere erişimle ilgili gerilimler, cemaatler arası düşmanlıkların doğmasına yol açmıştır. Miller’a göre bu süreçteki ilk işaret, Zeytunlularla Maraş va-lisi arasında 1862’de yaşanan çatışma olmuştur. Bu tür etkenler, içten içe kaynamış ve sonunda, özellikle de 1890’larda Ermeni siyasi par-tilerinin yükselişi ile Amerikan misyonerlerinin ve yabancı güçlerin bölgede görülmeye başlamasından sonra daha geniş çaplı, örgütlü kat-liamlara neden olmuştur.

Ümit Kurt’un “Barış İçinde Bir Arada Yaşamın Çöküşü: 1895 Antep Ermeni Katliamları” başlıklı makalesi, 19. yy. boyunca maddi koşullarda ve komünal kaynakların mevcudiyetinde yaşanan önemli değişimlere bakmaktadır. Antep şehrine ve yakın çevresine odak-lanan Kurt, bu bölgede Ermeni ve Müslüman cemaatlerini ayakta tutan servet ve statüde yaşanan değişimleri tespit eder. Yazar, Er-meniler ilerleme kaydeder ve iktisadi ve toplumsal olarak gelişirken Müslüman çoğunluğun, esasen 19. yy.’daki felakete sonuçlanan bir dizi savaşta Müslüman erkeklerin verdikleri büyük kayıplar (Hıris-tiyan Ermeniler Osmanlı ordusunda görev yapamıyordu), devletin toprakları vergilendirmesine bağlı ek iktisadi güçlükler ve tarımsal arazilerin ve üretimin Ermenilere zorunlu satışı nedeniyle geriledi-gini ileri sürmektedir. Bütün bu toplumsal ve iktisadi değişimlerde zımnen anlatılan, devletin bu sorunları ele almadaki başarısızlığıdır. Refah ve statüde yaşanan böylesi maddi değişimler, 1890’larda Er-meni siyasi taleplerinin yükselişiyle birleşerek, devlet yetkililerinin Müslüman cemaatinin üyelerini Ermenileri katletmek, mallarını yağ-

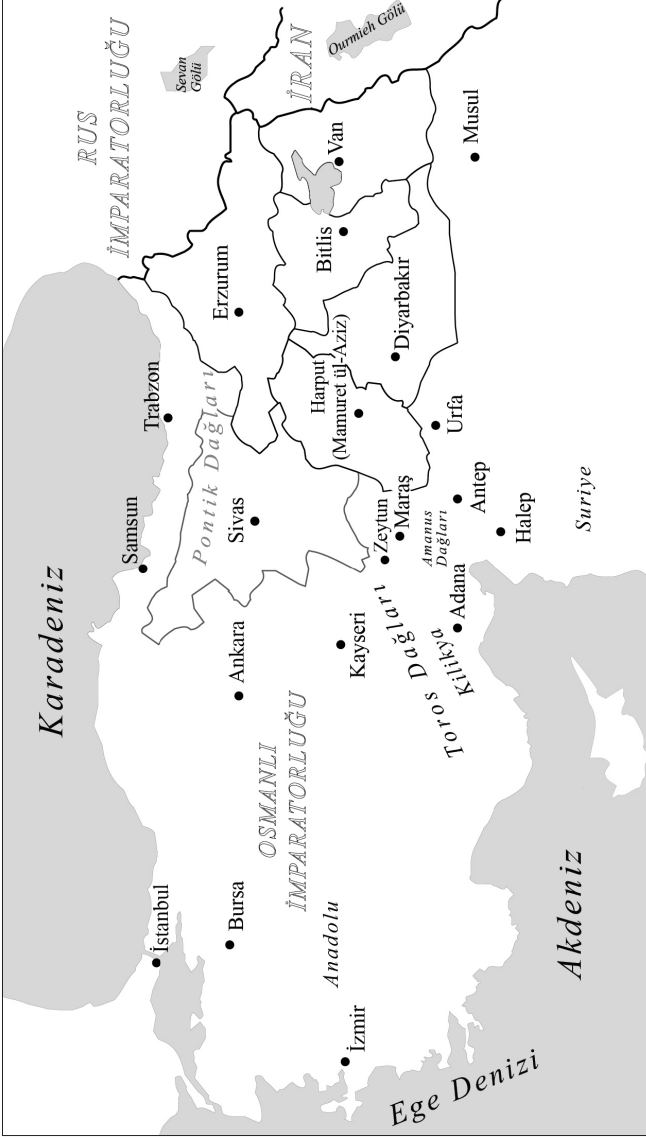
malamak ve bölgede Müslüman hâkimiyetini tesis etmek için seferber etmesini mümkün kılmıştır.

Emre Can Dağlıoğlu, “Akhtamar Katolikosluğu’nun Çöküşünün Ardından: Son Akhtamar Katolikosu II. Khaçadur’un 1895 Van Katliamına Dair Raporu” başlıklı makalesinde, daha doğudaki bu bölgede yaşanan Hamidiye katliamlarının, uzun bir geçmişı olan Kürt-Ermeni toplumsal ilişkilerinde önceki yirmi yıl içinde yaşanan kırılmayla doğrudan bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir. Osmanlı merkezi otoritesinin bu bölgedeki genişlemesinin ürünü olan bu kırılma, Ermeni-Hıristiyan ve Kürt-Müslüman cemaatleri arasında etno-dinsel ayrışmayla sonuçlanmış ve 1895’teki yıkıcı katliamlara zemin hazırlamıştır. Dağlıoğlu, Akhtamar Katolikosluğu’nun çöküşünün ve yerel meselelerdeki rolünün azalmasının da bu gelişmelerde bir etken olduğunu ileri sürmektedir.

Nilay Özok-Gündoğan ile Varak Ketsemanian’a ait son iki makale daha kavramsal ve tarihyazımına ilişkindir ve önceki ilk üç makaleyle yakından bağlantılıdır.

Nilay Özok-Gündoğan’ın Ermenilerden sadece bir kez söz eden çalışması, Ermeni tarihi ve Ortadođu’nun daha genel tarihlerine ilişkin kavrayışımız açısından ufuk açıcı bir öneme sahiptir. “Sıradan Kürtlerin Sesleri Gelecek Kuşakların Muazzam Küçümsemesinden Kurtarılabilir mi? Kürt Tarihyazımlarında Toplumsal Tarih İçin Bir Gündem Önerisi” başlıklı makale, Ortadođu’nun ana akım tarihyazımlarında Kürtlerin yönetsel dışlanması üzerinde durur. Özok-Gündoğan, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kürt çeperlerine –özellikle de 19. yy.’a kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun geniş bölgelerini yöneten Kürt mirliklerine– daha fazla ilgi göstermenin, Osmanlı tarihyazımına dair kavrayışımızı büyük ölçüde değiştireceğini savunur. Bu yönetsel dışlama Ortadođu tarihine dair araştırmaları ve kavrayışımızı yoksullaştırmıştır. Kuşkusuz, Özok-Gündoğan’ın eleştirel gözlemleri, çok geniş bölgelerde Ermenilerle yan yana yaşayan Kürtlerin hâlâ pek az anlaşıldıkları ve sürekli olarak paralı asker, yağmacı ve katil gibi tehditkâr rollerde karşımıza çıktığı Osmanlı Ermeni tarihine dair kavrayışımızı da ilgilendirmektedir.

Son olarak Varak Ketsemanian'ın “Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda İdeolojiler, Paradokslar ve Fedailer: Ermeni Devrimci Hareketinin (1890-1896) Çalışılmasında Tarihyazımsal Güçlükler ve Metodolojik Sorunlar” başlıklı çalışması, geç Osmanlı döneminde Ermeni devrimci hareketini tanımlayan tarihyazımına yönelik önemli bir eleştiridir. Ketsemanian bu tarihyazımının kapsamının büyük ölçüde siyasi partilere ve liderlerine dair yukarıdan aşağı açıklamalara dayandığını ve partilerin sıradan üyelerinin gerçek saiklerinin pek az hesaba katıldığını ileri sürmektedir. Yazar yerel parti üyeleri ile devrimcilerin sıklıkla kişisel ya da bölgesel gündemlerine sahip olduklarına ve bu tür etkenlerin davranışlarını ve fiili olayların nihai sonuçlarını belirlediğine dikkat çeker. Ketsemanian çalışmasını mevcut tarihyazımlarını eleştirel bir gözle okumayı ve gelecekteki araştırmalarda kaynaklardan daha iyi yararlanmayı önererek bitirmektedir.

1900 civarında tarihsel Ermenistan'ı oluşturan kilikya ile altı doğu vilayetini gösteren Osmanlı İmparatorluğu haritası

Osmanlı Kilikyası'nda Dağlar, Ovalar ve Kitlesele Şiddet

Owen Miller

1895 Ekimi'nin ilk günlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenileri hedef alan bir dizi katliam yaşandı. Korkutucu söylentilerin önceden haber verdiği şiddet, hızla İstanbul, Trabzon ve Antep gibi şehir düzlüklerinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinin sınırlarında bulunan dağlardaki küçük topluluklara yayıldı. Üç ay içinde, birçoğu eski komşuları tarafından öldürülen, tahminen 80.000 kişi hayatını kaybetti.

Bu kitlesele şiddet bir dizi yoruma ve açıklamaya konu olmuştur. Bunların çoğu, şiddeti bir komploya atfeder ama komplocuların amacı ve kimliği konusunda birbirinden ayrılır. Türk milliyetçi tarihyazımı çerçevesinde yazan Ahmet Halaçoğlu'na göre, 1895-1896 şiddeti başarısız bir ulusal isyandan, özerk ya da bağımsız bir Ermenistan kurmak için Ermeni komitacıları tarafından örgütlenmiş ve başlatılmış bir komplodan başka bir şey değildi.¹ Öte yandan tarihçi Vahakn Dadrian, şiddetin her yerde II. Abdülhamit'in "Türk katliam altkültürü"nden güç alan ajanları tarafından örgütlediğinde ısrar etti.² 1895 şiddetinin nedenlerini açıklamaya ilişkin diğer girişimler komplocu izahlardan uzak durdu ve 1894 yazında Sasun dağlarında "aniden bir şiddet dalgasını tutuşturmak için bir araya gelen" demografik, iktisadi ve siyasi bir dizi etkenin altını çizdi.³ Bu son yaklaşımın takdire şayan pek çok yanı vardır ama [asıl] kritik soruyu da gündeme getirir: Kitlesele şiddetin izleri 1890'lardan daha öncesine dek sürülebilir mi?

Bu makale Abdülhamit döneminde yaşanan şiddetin tarihsel köklerinin izinin, elli yıl öncesine, 19. yy.'in ortalarına dek sürülebi-

leceğini ileri sürecek. Bu tür bir girişim, göz korkutucu metodolojik ve felsefi soruları beraberinde getirirse de 1895 yılının sonbaharında Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde patlak veren şiddetin farklı biçimlerini anlamak için tarihsel bir bağlam sunar. Fernand Braudel'in *courte durée* –“bireylerle, gündelik yaşama, yanlısalarımızla, kavrayışlarımızla ve farkındalığımızla ölçülen kısa süre”⁴– adını verdiği şeye yönelik hâkim odaklanmanın, demografik, iktisadi ve siyasi konjonktürlerin önemini üstünü örttüğünü ileri süren bu çalışma, 1895 yılındaki kitlesel şiddetin tarihini *longue durée*'ye yerleştirirken, coğrafi çerçevesini de Osmanlı Kilikyası'yla sınırlandırıyor. Birbirinden uzak bölgeler arasında şiddetin nasıl örgütlendiği ya da yayıldığıyla ilgili daha büyük sorunun cevaplanması, daha fazla araştırma yapılmasını gerektiriyor. Bu makale daha önceki süreçlerin 1895 yılında Osmanlı Kilikyası'ndaki dağlarda şiddete nasıl zemin hazırladığını gösteriyor. Bu faktörler arasında Osmanlı Devleti'nin dağlık alanları şiddet yoluyla fethetme ve kolonileştirme çabaları, sosyoekonomik farklılaşmayı kolaylaştıran toprak mülkiyetindeki dönüşümler, misyonerlerin ve devrimcilerin meseleye dışarıdan dahil olmaları ve Büyük Güçlerin süregelen müdahale tehdidi yer alıyor.

I.

DAĞLAR: GÖÇERLER, MUHACİRLER VE ZEYTUNLULAR

Kilikya kabaca Halep vilayetinin batı kesimleri ile Adana'ya teka-bül eden bir dizi sarp dağ silsilesiyle, kuzeybatısında Toros Dağları, kuzeydoğusunda Anti-Toros Dağları ve doğusunda Amanos (Nur) Dağları'yla kuşatılmış bir bölgedir. Roma döneminden bu yana, bu bölge iki kısma ayrılmıştır: Seyhan Irmağı, Tarsus Çayı ve Ceyhan Irmağı tarafından sulanan aşağıdaki ya da batıdaki alüvyonlu ova ile Ceyhan'ı ve kollarını takip eden yukarıdaki ya da doğudaki bir diğer ova.⁵ Zirveleri 2000 ila 3000 metre yüksekliğe ulaşan Toros Dağları, batıda Eğridir Gölü yakınlarından başlar ve Akdeniz'e paralel bir şekilde devam eder.⁶ Bağımsız bir dağ silsilesi olmaktan ziyade çoğu kişi tarafından Toros Dağları'nın devamı olarak görülen Anti-Toroslar,⁷ Kapadokya'nın batı kesimleriyle sınırdadır ve kuzeye doğru

Orta Anadolu'daki Sivas'ın doğusunda geniş bir ağaçsız plato olan Uzunayla'yla birleşir.

16. yy.'daki Osmanlı fetihleriyle 19. yy. arasında Kilikya'nın toplumsal, iktisadi ve siyasi tarihi pastoral göçebelğin ritimleriyle iç içe geçmişti.⁸ Her ekim ayında, göçebeler orta Anadolu'daki yazlık otlaklarından ayrılıp güneye doğru göçer ve kasım ayı başlarında Kilikya ovalarındaki kışlık otlaklarına ulaşırdı.⁹ Göçerler kış aylarını ovalarda geçirdikten sonra aynı yolu takip ederek yazlık otlaklarına dönerdi. Wolfham Eberhard'ın da vurguladığı gibi bu dikey göç gelgiti, çoğunlukla Ermenilerden oluşan yerleşik nüfusla Kürt ve Türk göçer nüfus arasında simbiyotik bir ilişkinin oluşmasına elveriyordu.

Tarımla uğraşan yerleşik nüfusun tarlaları ekim ayından sonra boş kalırdı. Bu yüzden, yerleşik nüfus hayvanlarını tarlalarda otlatan ve gübre bıraktıran aşiretleri dert etmezdi. Ağaç yetiştiriciliğiyle uğraşanlar açısından da hayvanlar, yapraklarını kaybettikten sonra ağaçlara zarar vermezdi. Dahası göçerler, kentlerde üretilen mallarla kış için temel gıda maddelerini satın alan ve yazlık konaklarında ürettikleri yün, tereyağı ve peyniri satan iyi müşterilerdi. Toprağın kime – yaz boyunca onu kullanan çiftçiye mi yoksa kış boyunca kullanan göçere mi – ait olduğu meselesi muhtemelen başlangıçta, özellikle de Çukurova'da bol miktarda kullanılmayan arazi bulunduğundan önemli değildi.¹⁰

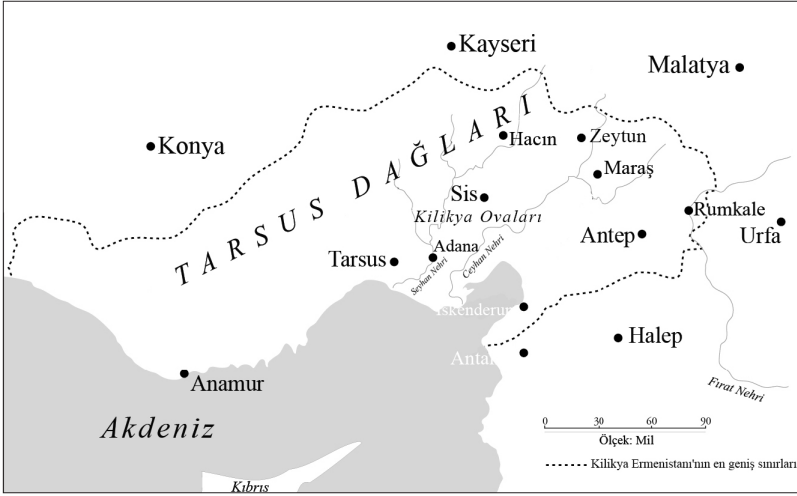
Kilikya'da gezgin pastoral göçerlerle yerleşik Ermeni nüfus arasındaki bu simbiyotik ilişki, 19. yy.'ın ortalarında bozulmaya başladı.¹¹ Bozkırla ekili alanlar arasındaki ilişkilerde yaşanan bu altüst oluşu, en önemlileri Osmanlı Devleti'nin iç bölgelerinde denetimi merkezileştirme çabaları ve küresel bir pazarın gelişmesi olan daha geniş bir dizi eğilimin parçası olarak anlamak yararlı olabilir. Samira Haj,¹² Andrew Gould,¹³ Chris Gratien,¹⁴ ve Janet Klein¹⁵ gibi araştırmacılar, bu ikiz sürecin Osmanlı Irakı, Kilikyası ve Kürdistanı gibi birbirinden farklı bölgelerde nasıl yaşandığını göstermiştir. Klein'a göre,

Ortaya çıkan genel resim, aşiretlerin ve yerleşik toplulukların toplumsal örgütlenmesinde ve toprakla ilişkilerinde yaşanan ve bir yandan Osmanlı devletinin merkezileşmeye yönelik politikaları, diğer

yandansa dünya kapitalist pazarının ortaya çıkışı tarafından tetiklenen bir dönüşümün resmidir. Bu güçler, sonunda bölgesel ekonominin doğasında ve bu ekonominin içindeki muhtelif aktörlerin konumlarında bir değişime neden oldular. Varoluş araçları esasen hayvancılığa dayanan aşiretler için bu, göçebe yaşam biçimlerine son verip yerleşme ihtiyacını zorunlu kılan (ve aynı zamanda kısmen bunun neden olduğu) ağırlıklı olarak tarımsal bir ekonomiye geçiş anlamına geldi. Toplulukları halihazırda yerleşik ve tarımsal uğraşlarla meşgul olan aşiretler içinse bu dönüşüm uzun vadede büyük oranda özerk hane ya da klan birimlerinden, artık kiracı ya da ortakçı olarak çalışan bağımlı bireyler ve aileler tarafından gerçekleştirilen tarıma geçişle sonuçlandı.¹⁶

Toplu olarak Tanzimat (1839-1876) adıyla bilinen idari, siyasi ve iktisadi reformlarla birlikte bir dizi ferman ve yasa, “Osmanlı Devleti’nin merkezîyetçi politikalarının” payandası oldu. Birlikte ele alındığında Tanzimat, Osmanlı tarihinin ferasetli bir öğrencisinin deyişiyle “özünde emperyal bir merkezîleşme projesinin ve modern bir devlet kurmaya yönelik açık bir çabanın” işaretiydi.¹⁷ Bununla birlikte, İmparatorluğun diğer çeper bölgeleriyle¹⁸ birlikte, İstanbul hükümetinin doğrudan denetiminin en iyi ihtimalle zayıf olduğu Osmanlı Kilikyası’nda, Tanzimat reformlarının uygulanması ekseriyetle on yıllar aldı. Osmanlı’nın, göçerleri yerleşik hayata geçirerek arazi tescilini ve vergi tahsilatını modernize etme girişimleri bu güçlükleri gözler önüne serer.¹⁹

Osmanlı hükümeti Kilikya aşiretlerini yerleşik hayata geçirme çabalarında ciddi siyasi ve ekolojik güçlüklerle karşılaştı. Osmanlı yetkilileri, özellikle de Kilikya’nın daha dağlık bölgelerinde “fiziki şiddetin kullanımı üzerinde meşru” bir tekele sahip değildi.²⁰ Osmanlı devleti, 1843 yılında zorunlu askerliğin tesisinden sonra bile bölgeyi doğrudan kontrol etmesi için gereken kuvvetten yoksundu. 18. ve 19. yy.’ların büyük bir bölümünde, Kilikya’nın doğrudan yönetimi derebeyleri olarak bilinen çok sayıda yerel aile arasında bölüşülmüştü.²¹ Ekolojik açıdan, temmuz ve haziran aylarında bataklık düzlüklerde sıtmanın yaygınlığı, Osmanlıların göçerlerin mevsimlik

Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşağı ve Dağlık Kilikya

göçlerini kısıtlama politikasına engel teşkil etti.²² Ancak 1865 yılında Derviş Paşa ile Cevdet Paşa'nın komutasında Fırka-ı İslâhiye'nin kurulmasının ardından Osmanlılar nihayet göçerlerin yerleştirilmesini ve Toros Dağları'ndaki ayak direyen derebeylerinin “teskin edilmesini” zorla gerçekleştirebilecek askeri beceriye kavuştular.²³ Sıtma, yıkıcı etkileri kentsel bölgelerin etrafındaki bataklıkların kurutulmasından sonra kayda değer ölçüde azalsa da, Osmanlıların reform çabalarını engellemeye devam etti.²⁴ Andrew Gould'un açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi, Derviş Paşa ve Cevdet Paşa zor ve teşvikin esnek bir bileşimine başvurarak derebeylerin gücünü büyük oranda azaltmayı başardılar. Osmanlı taleplerine razı olan Ahmed Ağa ve Kozanoğlu gibi derebeyleri, sonunda imparatorluğun uzak bölgelerine sürülmeden önce büyük bir saygı gördüler ve resmi unvanlara ve maaşlara boğuldular.²⁵

Merkeziyetçi Osmanlı hükümetinin, göçer nüfusu yerleşik hayata geçirme amacıyla muhacirleri yerleştirmeye yönelik kesintisiz çabaları yakından ilişkiliydi. David Cuthell'e göre Osmanlı hükümetindeki bazı kişiler bu muhacirlerin yerleştirilmesini, “göçer nüfuslara karşı demografik bir karşı ağırlık” olarak görüyordu.²⁶ Kırım Savaşı'nın